

Ключові слова: легальне тлумачення, делеговане тлумачення, суб'єкти тлумачення, Конституційний Суд України, законодавство.

Резюме

Костюк А. Н. Легальное толкование: к определению сущности и содержания.

В статье проанализированы имеющиеся научные подходы к пониманию сущности легального толкования. Выявлено соотношение понятий «легальное толкование» и «делегированное толкование». Определен круг субъектов легального толкования за отечественным законодательством.

Ключевые слова: легальное толкование, делегированное толкование, субъекты толкования, Конституционный Суд Украины, законодательство.

Summary

Kostyuk O. The legal interpretation: to determine the nature and content.

The article analyzes the existing scientific approaches to understanding the nature of legal interpretation. It was found correlation concepts of «legal interpretation» and «delegated interpretation». The circle of subjects of the legal interpretation of the Ukraine legislation.

Key words: legal interpretation, delegated interpretation, subjects of interpretation, the Constitutional Court of Ukraine, legislation.

УДК 325.1:341.24

С. М. ОЛІЙНИК

Світлана Миколаївна Олійник, здобувач Національної академії управління

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ РЕАДМІСІЇ ОСІБ

Очевидно, що право та його галузі (у т.ч. міжнародне право) були б не здатні виконувати очікувану роль регулятора, якщо б норми права перебували в хаотичному стані.

Більшою мірою, ніж іншим формам соціального нормування, правовому регулюванню притаманна системність, яка передбачає чітку узгодженість дії та взаємну підтримку залучених до нього правових явищ¹. Норми й принципи права об'єднані у певні структурні підрозділи і пов'язані між собою різноманітними ієрархічними, генетичними та функціональними зв'язками². Можна говорити про право як ієрархічну структуру, оскільки система права складається з елементів, які перебувають у певному взаємозв'язку та розкривають структуру права на різних рівнях³.

Сучасна доктрина, характеризуючи систему міжнародного права, виділяє переважно ознаки статичної системи, зосереджуючись, власне, на структурних елементах системи міжнародного права: нормах та інститутах, підгалузях і галузях міжнародного права⁴.

З'ясування закономірностей побудови системи сучасного міжнародного права вимагає не тільки встановлення критеріїв, що дають змогу вичленити серед комплексів норм інститути і галузі, а й визначення ролі та місця окремих комплексів норм та інститутів і галузей, що ними утворюються, в системі міжнародного права. В. Василенко зазначає, що в загальнотеоретичному плані вони співвідносяться як одиничне (комплекс норм), особливе (інститут) та загальне (галузь). При цьому важливою характеристикою будь-якого інституту міжнародного права є його чітко виражена спеціальна відокремленість комплексу міжнародно-правових норм, що являють собою цей інститут⁵.

Раніше нами вже було встановлено, що реадмісія осіб як процедура приймання-передавання або транзитного перевезення осіб, які відповідно до законодавства держави-передавача (транзитера) нелегально прибули або перебувають на її території (нелегальних мігрантів), є інститутом міжнародного міграційного права як комплексної галузі міжнародного права⁶.

Метою ж цієї статті є визначення реадмісії осіб як міжнародно-правового інституту цієї галузі.

Останні 10–15 років науковців усе частіше цікавить інститутний підхід щодо вивчення суспільного життя, правової, політичної та економічної його сфер. Як зауважує С. Несинова, це пов'язано з наявністю в таких дослідженнях елементів абсолютної раціональності, досконалої конкуренції, вивчення дійсності крізь призму складного, проте єдиного організму, механізмів встановлення рівноваги в суспільстві тощо. Крім того, цей підхід надає можливість розглянути сучасні правові, політичні та економічні процеси комплексно і всебічно⁷.

Інститутний підхід, на думку одного із його засновників М. Оріу, полягає в аналізі елементів системи, які організовані позитивним правом з метою виявлення як способів їх організації засобами юридичної техніки, так і їх ролі в соціальній організації⁸. Т. Лаврук зауважує, що такий підхід сприяє вивченню діяльності інститутів та структур правового регулювання міжнародних відносин⁹. Саме тому існує необхідність дослід-

ження реадмісії осіб з точки зору, яка не підривала б її єдності як правового явища, в межах якого відобразились би її окремі аспекти. На наш погляд, дослідження реадмісії осіб крізь призму міжнародно-правового інституту здатне об'єднати усі його грані, створити цілісну картину реадмісії осіб.

У науці міжнародного права чи не найпершу комплексну розробку нової галузі юридичних знань – теорії інститутів міжнародного міграційного права – здійснено Н. Зінченко. Так, було виконано комплексне теоретичне дослідження основних інститутів міжнародно-правового регулювання зовнішньої міграції, з приводу яких суб'єкти міжнародного права вступають у правовідносини з метою приведення виникаючих при цьому соціальних зв'язків і взаємодій у відповідність з міжнародними стандартами в галузі дотримання прав і свобод людини та підкорення їх інтересам усталеного розвитку міжнародного співтовариства¹⁰. Разом із тим у своїх дослідженнях вона не надає конкретного переліку інститутів міжнародного міграційного права, однак аналіз робіт Н. Зінченко дає підстави виділити певні основні інститути цієї галузі. Зокрема, значну увагу дослідниця приділяє дослідженню інституту права притулку та інституту дипломатичного притулку, що, на думку авторки, перебувають у тісному взаємозв'язку з інститутом прав людини. Крім того, особливе місце відводиться інституту захисту прав вимушених переселенців, інституту міжнародного співробітництва держав у протидії нелегальній міграції, а також інститутам екстрадиції та реадмісії.

Схожий підхід мав професор Ю. Римаренко, яким одним із перших у вітчизняній науці здійснено обґрунтування міжнародного міграційного права як науки та навчальної дисципліни, розглянуто понятійний апарат міграційного середовища, проблеми управління міграційними процесами, правовий, політологічний та інші аспекти міграційного буття, а також проблеми протидії нелегальній міграції¹¹. На жаль, проблемі інституту реадмісії осіб автор не приділив уваги.

Відомо, що правові інститути покликані регламентувати галузі, фрагменти, аспекти суспільного життя. Інститут – це складова частина, блок, ланка галузі права. В. Хвостов зазначає, що сукупність юридичних норм, які належать до відомих абстрактних юридичних відносин або до декількох відносин, тісно пов'язані між собою, та при цьому сукупність цих норм, мислиме як єдине ціле, називається юридичним інститутом¹². О. Іоффе вважав, що правовий інститут – група норм права, об'єднаних на підставі специфічного способу застосування загальногалузевого методу до суспільних відносин, що ними регулюються¹³. На думку Є. Гіди, інститутом права є система відносно самостійних норм права в межах певної галузі (підгалузі) права, що регулюють окрему якісно однорідну групу (вид) взаємозалежних суспільних відносин¹⁴.

Серед наукових робіт, безпосередньо присвячених дослідженню сутності міжнародно-правових інститутів, слід виділити працю К. Бекашева. Вчений визначає інститут міжнародного права як сукупність (комплекс) міжнародно-правових норм, що стосуються відносин суб'єктів міжнародного права щодо будь-якого обмеженого (визначеного) об'єкта правового регулювання або встановлюючи міжнародно-правовий статус або режим використання будь-якого району, сфери, простору або іншого об'єкта¹⁵. М. Абдулаєв вважає інститут міжнародного права елементом галузі міжнародного права, що включає сукупність юридичних норм, які регулюють якісно однорідну групу міжнародних відносин¹⁶.

Знаний український юрист-міжнародник професор В. Василенко говорить про те, що інститутом міжнародного права є відносно відокремлений комплекс міжнародно-правових норм, яким притаманна спеціальна регулятивна спрямованість та які входять у межі певної однієї галузі або володіють міжгалузевим характером¹⁷. Такі вітчизняні дослідники, як В. Семенов та А. Маєвська, розуміють правові інститути як компоненти міжнародного права, що постійно взаємодіють в умовах реальних міжнародних відносин¹⁸.

Розкриваючи зміст категорії «правовий інститут», вчені, як правило, говорять про певний набір її характерних ознак, зокрема такі:

- 1) відносна предметна відокремленість (самостійність) (норми права, що утворюють правовий інститут, поширюють свій регуляторний вплив на відносно визначену групу суспільних відносин);
- 2) зміст правового інституту проявляється певною усталеною групою понять;
- 3) методологічна специфіка (сукупність прийомів і способів регулювання нормами права, які утворюють правовий інститут, суспільних відносин, що є об'єктом регулювання, характеризуються відомою специфічністю), правовому інституту притаманний самостійний регулятивний вплив. Правовий інститут забезпечує цілісне, відносно закінчене регулювання суспільних відносин, що є його предметом¹⁹.

Серед головних критеріїв інституту міжнародного права виділяють:

- 1) специфічність об'єктно-цільової сфери діяльності норм, що становлять цей нормативний комплекс;
- 2) неподільність нормативного комплексу на інститути, галузі та підгалузі;
- 3) наявність у нормативному комплексі норм *ergo omnes* багаторазової дії;
- 4) наявність серед норм *ergo omnes* спеціальних інститутних норм-принципів.

Додатковими критеріями для виділення інститутів міжнародного права називають: а) наявність одного чи декількох кодифікуючих актів, а також б) значний масив нормативного матеріалу²⁰.

При цьому слід зазначити, що міжнародно-правовому інституту як галузевому правовому інституту притаманні методологічні й предметні особливості регулювання специфічних суспільних відносин нормами та принципами міжнародного права.

На сучасному етапі міжнародного співробітництва держав у сфері правового регулювання кожної стадії міграційних процесів (у т.ч. стадії реадмісії осіб) можна вести мову про те, що вона являє собою самостійне регулювання специфічного кола однорідних, взаємопов'язаних суспільних відносин певної сукупності принципів і норм шляхом особливого методу.

Спираючись на вищенаведені теоретичні погляди, критеріями міжнародно-правового інституту реадмісії осіб слід вважати:

– особливий предмет інституту (яким є група однорідних міжнародних відносин у сфері приймання-передавання або транзитного перевезення нелегальних мігрантів);

– специфічний метод інституту (сукупність прийомів і способів, за допомогою яких міжнародно-правові норми, що утворюють інститут, здійснюють регулятивний вплив на визначену групу міжнародних відносин);

– фактичну та юридичну однорідність і наявність специфічної загальної групи понять (змісту міжнародно-правового інституту реадмісії осіб притаманні поняття: «реадмісія», «запит про реадмісію», «стандартна реадмісія», «прискорена реадмісія», «помилкова реадмісія», «компетентні органи реадмісії», «Спільний комітет з питань реадмісії» тощо);

– самостійний вплив на міжнародні відносини, що ним регулюються (нормами міжнародно-правового інституту реадмісії осіб регламентується окрема сфера суспільних відносин; сукупність значного нормативного матеріалу, що забезпечує цілісне регулювання цих суспільних відносин).

Особливо слід виділити критерій, обов'язкова присутність якого, на думку В. Василенка, характеризує міжнародно-правовий інститут – це наявність нормативного комплексу норм *ergo omnes*.

О. Коптєва, здійснивши емпіричний аналіз рішень та консультативних висновків Міжнародного суду ООН (далі – Суду), дійшла висновку, що *ergo omnes* зобов'язання походять із: заборони агресії, заборони геноциду; заборони порушення прав людини, у т.ч. рабства та расової дискримінації; заборони завдання шкоди навколишньому природному середовищу; заборони порушень норм міжнародного гуманітарного права; заборони випробовування та застосування ядерної зброї; заборони порушення принципу самовизначення народів. Вони, на думку Суду, є зобов'язаннями будь-якої держави перед усім міжнародним співтовариством у цілому, стосуються всіх держав; усі держави мають юридичний інтерес щодо їхнього захисту²¹.

Такі норми мають місце й у міжнародних договорах у сфері реадмісії, що водночас є його спеціальними інститутними нормами-принципами. До прикладу, чинна Угода між Україною та ЄС про реадмісію осіб від 18 червня 2007 р.²² містить положення щодо захисту персональних даних про особу (ст. 13), а також положення про те, що Угода не завдає шкоди правам та обов'язкам держав, які впливають з міжнародного права й, зокрема, з будь-якої відповідної міжнародної конвенції або угоди, що застосовуються, сторонами яких вони є, у т.ч. Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Конвенції про статус біженців від 28 липня 1951 р. та Протоколу до неї від 31 січня 1967 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 19 грудня 1966 р. й міжнародних договорів стосовно екстрадиції (преамбула та ст. 14). Аналогічні норми у тій чи тій формі закладено до інших відомих нам реадмісійних міжнародних договорах.

Отже, проведене дослідження показало, що реадмісії осіб притаманні критерії, які допомагають визначити його інститутом міжнародного права. Зрозуміло, цей інститут не є настільки автономним як, наприклад, інститут суб'єкта чи джерел міжнародного права, не має такого загальносистемного характеру, що дасть змогу віднести його безпосередньо до усієї системи міжнародного права як самостійного інституту його загальної частини.

Водночас міжнародно-правовий інститут реадмісії осіб є самостійним інститутом в системі міжнародного права, частиною комплексної галузі міжнародного міграційного права; являє собою відокремлену сукупність принципів і норм, створених державами та іншими суб'єктами міжнародного права, покликаних регулювати міжнародні відносини у сфері приймання-передавання або транзитного перевезення нелегальних мігрантів.

Цьому інституту притаманний інтелектуально-вольовий зміст (фактична та юридична однорідність і наявність специфічної загальної групи понять) та самостійний вплив на однорідну групу міжнародних відносин, що ним регулюються, за допомогою специфічного інститутного методу регулювання.

¹ Загальна теорія держави і права : підруч. / [Л. В. Авраменко, І. В. Бенедик, І. О. Биля-Сабадаш та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2011. – 584 с. – С. 210.

² Там само. – С. 150.

³ Машков А. Д. Теорія держави і права : підруч. / А. Д. Машков. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 492 с. – С. 302.

⁴ Антипенко В. Ф. Предмет і система міжнародного права / В. Ф. Антипенко, О. А. Радзівілл // Міжнародне публічне право : підруч. [в 3-х т.] / [В. Ф. Антипенко, О. В. Беглий, Л. Д. Тимченко та ін.]; за ред. В. Ф. Антипенка. – К. : Вид-во «НАУ-друк», 2010. – Т. 1. – 422 с. – С. 15.

⁵ Василенко В. А. Основы теории международного права / В. А. Василенко. – К. : Вища шк. Головное изд-во, 1988. – 288 с. – С. 218, 219.

⁶ Олійник С. М. Місце реадмісії осіб у системі міжнародного права / С. М. Олійник // Альманах міжнародного права. – 2016. – № 11. – С. 83–91.

⁷ Несинова С. В. Старий та новий інституціоналізм у дослідженні правових інститутів / С. В. Несинова // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 74. – С. 35–41. – С. 35.

⁸ Ориу М. Основы публичного права ; пер. с франц. / М. Ориу. – М. : Изд-во Коммунистической академии, 1929. – С. 114.

⁹ Лаврук Т. П. Політичні аспекти правового регулювання міжнародних відносин : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Т. П. Лаврук; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2009. – 20 с.

¹⁰ Зинченко Н. Н. Миграция населения: теория и практика международно-правового регулирования: монография / Н. Н. Зинченко. – М. : Внешторгиздат, 2003. – 264 с.; Зинченко Н. Н. Международное миграционное право: основы теории и практики: монография / Н. Н. Зинченко. – М. : Научная книга, 2011. – 344 с.

¹¹ Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право : підруч. / Ю. І. Римаренко. – К. : КНТ, 2007. – 640 с.

¹² Хвостов В. М. Общая теория права. Элементарный очерк / В. М. Хвостов. – 4-те вид., испр. и доп. – СПб. : Кн. маг. Н. П. Карбасникова, 1908. – 144 с. – С. 122.

¹³ Иоффе О. С. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права) / О. С. Иоффе // Ученые записки ВНИИСЗ. – 1968. – Вып. 14. – С. 45–60.

¹⁴ Теорія держави та права : підруч. / [Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.]; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с. – С. 225.

¹⁵ Бекашев К. А. Международное публичное право : учеб. / К. А. Бекашев. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2007. – 784 с. – С. 27.

¹⁶ Абдулаев М. И. Теория государства и права : учеб. для высш. учеб. завед. – М. : Фин. контроль, 2004. – 410 с. – С. 214.

¹⁷ Василенко В. А. Вказана праця. – С. 219.

¹⁸ Міжнародне право : навч. посіб. / [М. В. Буроменський, І. Б. Кудас, В. С. Семенов та ін.]; за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с. – С. 11.

¹⁹ Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1975. – С. 119.

²⁰ Василенко В. А. Вказана праця. – С. 221, 222.

²¹ Коптєва О. О. Зобов'язання ergo omnes у системі міжнародно-правових зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О. О. Коптєва; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2013. – 200 с. – С. 144.

²² Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб: Міжнародна угода від 18 червня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 9. – Ст. 86.

Резюме

Олійник С. М. Поняття міжнародно-правового інституту реадмісії осіб.

У статті досліджено реадмісію осіб як самостійний інститут в системі міжнародного права та частину комплексної галузі міжнародного міграційного права. Встановлено, що під міжнародно-правовим інститутом реадмісії осіб слід розуміти відокремлену сукупність принципів і норм, створених державами та іншими суб'єктами міжнародного права, покликаних регулювати міжнародні відносини у сфері приймання-передавання або транзитного переміщення нелегальних мігрантів.

Ключові слова: реадмісія осіб, інститут права, міжнародна міграція.

Резюме

Олейник С. Н. Понятие международно-правового института реадмиссии лиц.

В статье исследована реадмиссия лиц как самостоятельный институт в системе международного права и часть комплексной отрасли международного права. Установлено, что под международно-правовым институтом реадмиссии лиц следует понимать обособленную совокупность принципов и норм, созданных государствами или другими субъектами международного права, призванные регулировать международные отношения в сфере приема-передачи или транзитного перемещения нелегальных мигрантов.

Ключевые слова: реадмиссия лиц, институт права, международная миграция.

Summary

Oliiynk S. Definition of the international legal institute of the readmission of persons.

In the Article it is made a research of the readmission of persons as a separate institute in the system of the international law, part of a complex branch of the international migration law. It is found that under the international legal institute of the readmission of persons it is necessary to understand a separate body of principles and norms, established by the States and other subjects of the public law, aimed at regulation of the international relations in the sphere of receiving-transfer or transit traffic of illegal migrants.

Key words: the readmission of persons, an institute of the law, the international migration.